

A logika vagy a morál fog érvényesülni?

„Az ember a legújabb technológiák között” című konferencia plenáris előadásai

Az Alkotmánybíróság, a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság (NAIH), valamint a Nemzeti Közszerzői Egyetem Információs Társadalom Kutatóintézet (NKE ITKI) szervezésében rendeztek 2023. május 31-én figyelemre méltó konferenciát a Ludovika Campuson.

Török Bernát, az NKE ITKI igazgatója megnyitó beszédében kiemelte: az egyik legfontosabb kérdés az ember helyének definiálása a dinamikusan fejlődő technológiai vívmányok között. Világosan kell látnunk, mit jelent az „emberi”: milyen értékeket, milyen tulajdonságokat kell megőriznünk és továbbadnunk az utánunk következő generációknak.

Az igazgató a technológiai fejlődés felgyorsulását egy példával érzékeltette: *Charles Krauthammer* az általunk ismert civilizáció végének tekintette azt az 1996. február 10-én bekövetkezett eseményt, amikor a *Deep Blue* szuperszámítógép először győzte le *Garry Kasparov* világbajnokot, az akkori idők legerősebb sakkozóját. Krauthammer szerint a dolog külön érdekessége, hogy ezt a világrengető hírt a *New York Times* csak a lap 32. oldalán közölte.¹

Bő negyedszázaddal később mi már naponta értesülünk arról, hogy a mesterséges intelligencia mennyi mindent hajt végre nálunk jobban, gyorsabban, ügyesebben. Ez a tapasztalat számtalan tisztázandó kérdést vet föl. Melyek az emberi léttől elválaszthatatlan attribútumok? Hol foglal helyet az ember a legújabb technológiai vívmányok között? Mire kell a legjobban odafigyelnünk? Mit kell mindenáron megóvnunk? Mit engedhetünk át a gépeknek? A konferencián előadó társadalomtudósok ezekre a kérdésekre keresik a választ.

Török Bernát felidézte *Ferenc pápa* beszédét, amelyet legutóbbi budapesti látogatása során tartott a tudományos élet képviselői számára. A pápa a delphoi jósda híres szavaira emlékeztette hallgatóit: „*Ismerd meg önmagad!*” – majd így folytatta: „*De mit is jelent megismerni önmagadat? Azt jelenti, hogy fel kell ismernünk határainkat, és ebből következően meg kell fékeznünk önelégültségben gyökerező önhittségünket. Ez hasznos számunkra,*

mert elsősorban azért, hogy magunkat teremtményként ismerjük fel, váljunk alkotóvá és merülünk el a világban, ahelyett, hogy uralnánk azt.”²

A robotok óriási hibája: nincs humorérzékük

Sulyok Tamás, az Alkotmánybíróság elnöke egy sürögösen tisztázandó kérdéssel kezdte előadását: mit jelent a jogászok számára a technológia rohamértékű fejlődése? Ezután mindenki jogász lesz, mert a mesterséges intelligencia minden jogi szöveget egy pillanat alatt képes prezentálni bárki számára? Nem lesz szükség a jogi tudásra és bölcsességre? A robotok az embereknél okosabbnak látszanak, de különbek is nálunk?

Az előadó sietve leszögezte: a robotok nyomába nem jönnek az embernek, a hétköznapi helyzetekben csak vergődnek, nincsenek érzelmeik, és van egy óriási hibájuk: nem értik a viccet. Nagy derűtséget keltett, amikor az Alkotmánybíróság elnöke a tőle megszokottól erősen eltérő stílusú köszöntőjéről elmondta, hogy napjaink sztárját, a *ChatGPT*-t kérte meg az előadás bevezetőjének megírására – ezért szóltak az első mondatok tegező hangnemben.

Áttérve a tőle megszokott stílusra, *Sulyok Tamás* kijelentette: az *Isaac Asimov* által alkotott robotikai alaptörvények ma is érvényesek. A jól ismert három törvény:

1. A robotnak nem szabad kárt okoznia emberi lényben vagy tétlenül túrnie, hogy emberi lény bármilyen kárt szenvedjen.
2. A robot engedelmességet tartozik az emberi lények utasításainak, kivéve, ha ezek az utasítások az első törvény előírásaiba ütköznek.
3. A robot tartozik saját védelméről gondoskodni, amennyiben ez nem ütközik az első és második törvény előírásaiba.

Ezek a törvények nem jelentenek veszélyt sem az élethez, sem emberi méltósághoz való jogok érvényesülése során. Az ember a mintaadó, a robot a mintakövető. Más szóval: az ember ural, a gép követ, és amíg ezek az elvek érvényesülnek, addig nincs veszély. Baj akkor lenne, ha a robotok saját érdekekkel, önálló véleménnyel bíró szereplőként jelennének meg a porondon.

Tisztában kell lennünk azzal, hogy a mesterséges intelligencia (MI) – amelyet *Szentjóby Tamás* legújabb ötlete alapján nevezhetünk akár *műésznek* – a mi jelenünk részévé, formálójává vált, térhódítása elengedhetetlen. Nem múló divatról, hanem gyökeres technológiai váltásról van szó. Az MI az internethez hasonlóan egész világunkat átformálja. Nem kell, és nem is szabad védekezni ellene, nem vetélytársat, hanem partnert kell látni benne.

Nagy kérdés, milyen hatással van (és lesz) a mesterséges intelligencia az egyes hivatásrendekre és tudományterületekre? Mikor veszi át például a jogászok munkáját? Sulyok Tamás véleménye szerint az MI erre sem most, sem a jövőben nem lesz képes, mivel a jogászok munkájának legfontosabb mozgatórugója a humán interakció, az egymásra rezonálás.

Kétségtelen, hogy a jogászok mindennapi tevékenysége megváltozik, és részben már meg is változott. Az EU tagállami alkotmánybíróságai számára például sok fordítást mesterséges intelligenciával készítenek el, azonban utólag emberek ellenőrzik és javítják a szövegeket. Ezzel a hibrid megoldással viszont a fordítás sokkal gyorsabb és olcsóbb lett.

A jogászok számára egyre nagyobb gondot jelent a fejlődés vihargyors, új élethelyzeteket teremtő üteme, amellyel a jogi szabályozás nem tud lépést tartani. Tény, hogy a mesterséges intelligenciára vonatkozó alkotmányos szabályozás nem kielégítő, jóformán nem is létezik, és ez néhány területen már jelenleg is gondot okoz. A jogalkotó nincs egyszerű helyzetben: mire egy jogszabály megszületik, a helyzet már megváltozott – vagy netán meg is szűnt. Számos olyan helyzet áll elő, amelyre nincs megfelelő jogi norma. A társadalomnak be kell látnia, hogy a jogtudomány nem proaktív, hanem reaktív tudomány.

Ami nem változik az alkotmányos alapjokban: az államnak védenie kell az emberi életet, mégpedig válogatás nélkül. Az élet értéke azonos, független az

adott ember társadalomban betöltött szerepétől. A döntéshozatal során a legalapvetőbb kérdés: mi vezéreljen elsősorban, a logika vagy a morál?

Nem most merül föl először a kérdés: hogyan döntsünk azokban a helyzetekben, amelyekben nem lehet jól dönteni? Arcvesztést vagy acélosodást hoz az alkotmánybíráskodásban a digitalizálódó világ? Másképp fogalmazva: kifoghat-e az alapjogvédelmen a mesterséges intelligencia térhódítása?

Rengeteg további kérdés adódik naponta – ezek közül az előadó két példát, az autonóm járműveket és a robotokat említette. Az önvezető autók érzékelik és értékelik a környezetüket, beleértve az ott tartózkodó embereket. Hogyan biztosítható a magánszféra védelme? Ha a jármű balesetet okoz, ki vonható felelősségre? Az autonóm eszköznek lehet véleménye, megilletetheti a véleménynyilvánításhoz való jog?

Az MI-fejlesztés célja, hogy a robot az emberhez hasonló entitás legyen. Ha ez a cél megvalósul, a robotoknak is kell adni bizonyos alapjogokat? Létrejön a robot tulajdonjoga az általa létrehozott szellemi alkotáson? A robot által elkövetett hibák kapcsán szintén fölmerül a felelősség kérdése.

Meg kell kísérelni olyan jogszabályi környezetet kialakítani, amely képes a bekövetkező változásokhoz kellő rugalmassággal alkalmazkodni. A jogászoknak nem szabad a változásokat félvállról kezelniük, meg kell érteniük a kihívásokat. Ha pedig egy megoldandó kérdéskör kívül esik a jogászai gondolkodás körén, ki kell lépniük a komfortzónájukból.

A betelefonáló ügyfelek hangulata és az adatvédelmi bírság

A mesterséges intelligencia alkalmazása során az EU adatvédelmi rendelete, a GDPR ugyanúgy érvényes, mint bármely más technológia esetén – hívta föl a figyelmet *Péterfalvi Attila*. A NAIH elnöke a „*Mesterséges intelligencia és adatvédelem: hatósági tapasztalatok*” című előadásában az MI kapcsán megállapított két konkrét jogsértésről is beszámolt. Előljáróban közölte, hogy a magyar hatóság elmarasztaló döntését a bíróság helybenhagyta.

A két jogeset ismertetése előtt az adatvédelmi hatóság elnöke rámutatott a jogszabály azon pontjaira, amelyek az MI-alkalmazások adatkezelését szabályozzák. A GDPR megszabja az új technológiák alkalmazásának feltételrendszerét. A szóban

forgó két esetenél ki kell emelni a technológia-szemlegességet, valamint azt, hogy az EU-ban tartózkodó személyek adatainak kezelése során a GDPR szabályait az Európai Unióban tevékenységi helylyel nem rendelkezőknek is be kell tartaniuk. A rendelet alapelvei, a jogszerű, tisztességes, releváns, a szükségesre korlátozódó, pontos, naprakész adatkezelés kötelező erejű. Az előadásban említett két esetben kiemelt jelentősége van az adatkezelő részéről nyújtott tájékoztatásnak, valamint az érintett tiltakozási jogának.

Péterfalvi Attila röviden ismertette az egyik magyar bank által elkövetett adatvédelmi jogsértést. Kiemelte, hogy az érintettek jogainak súlyos sérelme nem a mesterséges intelligencia alkalmazása miatt, hanem a jogi előírásoknak való megfelelés hiánya miatt következett be.

Való igaz, hogy ezen a téren fokozott a kockázat, és ezzel együtt fokozott az adatkezelői felelősség is. Az adatalányok számára nehezen követhető a mesterséges intelligencia működése, emiatt az adatkezelőnek a szokásosnál több erőfeszítést kell tennie.

A jogeset bemutatása során Péterfalvi Attila ismertette az adott bank gyakorlatát. A jogszabályi előírások alapján az ügyfélszolgálattal folytatott telefonbeszélgetéseket rögzítik – eddig a dolog rendben is van. A bank azonban egy mesterséges intelligenciára épülő szoftverrel elemezte a felvett párbeszédeket. Az MI nemcsak a beszélgetések tartalmi elemeire, hanem az ügyfelek hangulatára nézve is levont bizonyos következtetéseket. Az elemzést követően a szoftver a telefonálóról összeállított egy listát, az ügyfeleket a beszédükből kiérződő elégedetlenségük sorrendjében besorolva. A bankban az MI által készített „rangsor” alapján döntöttek el, egyes vezetők mely ügyfeleket hívják föl telefonon. A hangfelvételeket emellett az operátorok teljesítményértékelésére is felhasználták.

Jogi szempontból mi itt a gond? A GDPR által előírt előzetes tájékoztatás elmaradása. Az érintett betelefonálók ugyanis nem kaptak tájékoztatást arról, hogy a bank a hívások tartalma mellett azok érzelmi töltetét is elemzés alá veti.³ A bank honlapján egyetlen mondat hivatkozik a jogos érdekre, ebből azonban még egy figyelmes ügyfél sem tudhat arra következtetni, hogy a pénzügyi elemzés és értékeli az ügyfelek érzelmi reak-

cióit. Mindemellett a bank súlyosan megsértette a tiltakozási jogot: mivel az érintettek nem is tudtak az ilyen irányú adatkezelésről, természetesen tiltakozni sem tudtak ellene.

Amikor az adatkezelő a saját jogos érdekeire hivatkozik, köteles előzetes érdekmérlegelést elvégezni és bebizonyítani, hogy az érintett jogai miért nem élveznek elsőbbséget. A bank úgymond „lepapírozta” a tesztet, de utólag kiderült, hogy az csak üres formaság volt, a GDPR előírásainak való tényleges megfelelést nem tudták igazolni.⁴

Egy másik, nemzetközi szinten is nagy érdeklődést kiváltó eset alig néhány hete történt. Az olasz adatvédelmi hivatal március 31-én azonnali hatállyal megtiltotta a ChatGPT elérését és használatát az olasz felhasználók számára. A szigorú intézkedés indoka: súlyos veszélybe kerültek a népszerű chatbotot használók személyes adatai. A sajtóhírekben is szerepelt, hogy 2023. március 20-án feltörték a ChatGPT adatbázisát, és emiatt kizáróhattak az előfizetők adatai, valamint a csevegőrobottal folytatott beszélgetések, amelyek szintén tartalmazhatnak személyes adatokat.⁵ Az olasz adatvédelmi biztos szerint további probléma, hogy az *OpenAI* nem tájékoztatta megfelelően a felhasználókat. Még ennél is nagyobb súlyjal esik latba, hogy a fejlesztő cégnek nincs megfelelő jogalapja a személyes adatok kezelésére. Az olasz hatóság azt is számon kérte, hogy a cég ugyan meghirdette, miszerint 13 évesnél fiatalabbak nem használhatják a ChatGPT-t, 13–18 év között pedig szülői hozzájárulás kellene, de a korlátozásnak való megfelelést egyáltalán nem ellenőrizte. 2023 őszéig a fejlesztő techcégnek több ütemben kell pótolnia az összes hiányosságot.

Előadása végén a NAIH elnöke két új uniós jogszabály kidolgozásáról tett említést. Elfogadása után a *Data Act*⁶ a szabad és méltányos adatáramlást teszi lehetővé, a tervezet szintjén elfogadott *AI Act*⁷ pedig az alapvető jogokat tiszteletben tartó, biztonságos és jogszerű MI⁸-fejlesztést segíti elő.

A mesterséges intelligenciát lehet jól és rosszul használni

Rab Árpád, az NKE ITKI tudományos főmunkatársa „Az egyén jövője az információs társadalomban” címmel tartott előadásában kijelentette: 5–10–15 évre előre meglehetősen nagy biztonsággal meg-

lehet jósolni a jövőt. E téren a szemléletmód a legfontosabb, vagyis az, hogyan vizsgálják a jövőt? Jól ismertek azok a módszerek, amelyek a korábbi korszakokra jellemző ismérvek alapján fogalmazzák meg a jövő trendjeit. Az egyik legismertebb elemzés a *Nyikolaj Kondratyev* által kidolgozott cikluselmélet, amely a szokásosnál hosszabb időszakok jellemzőit vizsgálja.⁹

A Kondratyev-ciklusok alapján kidolgozott K-hullámokról kivetített ábra előtt az előadó igen érdekes fényképeket mutatott be. A 100 évvel ezelőtt készült egyik fotón láthattuk egy hatalmas léghajó belső szerkezetét építés közben, egy másikon pedig egy selyemharisnyagyárban a varrógépek előtt szorosan egymás mellett ülő nőket. Rab Árpád megemlítette, hogy az eredeti képen egy férfi is látható, aki egy emelvényről letekintve ellenőrzi a munkásnőket. A következő fotó, a londoni Picadilly Circuson zajló forgalom kapcsán elmondta, annak idején milyen örömmel fogadták a gépkocsikat, mivel azok végre megtisztítják a városokat a rengeteg lovaskocsi „áldásaitól”. Akkor annak örültek, hogy az utcákon végre nem kell sem kerülgetni, sem szagolni a lovak ott hagyott nyomait. A negyedik képen a londoni Hyde Parkban a szabadban játszó gyerekek láthatók. Abban az időben a gyerekek még nem a kütyüket nyomogatva, ülve töltötték a szabadidejüket.¹⁰

A jövőkutatóként ismert előadó ezután tanulságos ábrákkal illusztrálta, eleink hogyan képzelték el a jövő évszázadot, a mi jelenünket. Az egyik képen repülő autót láthattunk, amelyek azért nem valósulhattak meg, mert képtelenség lenne számukra elegendő leszállóhelyet kialakítani. Egy másik képen egy háztartási takarítóautomata, a harmadikon csodás távbeszélő készülékek láthatók. A legérdekesebb talán egy osztályterem ábrázolása volt, ahol a tanár által egy tartályba dobált könyveket bedarálják, a könyvek tartalma pedig a tanulók fejére erősített vezetéken keresztül áramlik az agyukba.¹¹

A Kondratyev-féle K-hullámokkal jellemzett korszakok közül jelenleg a 6. hullám zajlik, melynek hajtóerejét az intelligens, erőforráshatékony technológiák képezik, az elsődleges alkalmazási terület pedig az anyag- és energiatermelés, valamint az elosztás. Érdekes végignézni a korábbi és a mai korszakokban az ún. humán érdekek érvényesülésé-

nek mozgatórugóit. A XVIII-XIX. század fordulóján a jobb élethez vezető új eszközöket készítették, ezt követően a cél a messzebbre és magasabbra jutás volt, majd a szabadság iránti vágy, a XX. század vége felé zajló fejlesztésekben az új tér teremtése dominált. A jelenlegi, nagyjából a XXI. század közepéig tartó korszakban a humán szféra fő célkitűzése a természet és a technológia együttműködése.

Nem a technológia, hanem az ember változtatja meg a világot – hangsúlyozta Rab Árpád. Korábban soha nem viszonyultunk olyan bizalommal vadidegen emberekhez, mint napjainkban, amikor sok milliárdnyian bízunk rá magunkat idegenek által fejlesztett eszközökre. Gondoljunk bele, mekkora bizalmi tőke rejlik a nap mint nap használt GPS alkalmazásokban: ismeretlenekre hagyatkozunk, akiknek elhisszük, hogy a lehető legjobb, leggyorsabb útvonalon vezetnek bennünket úticélunkhoz.

Az MI segítheti az embereket a képességeik kiteljesedésében, de – mint minden mást – ezt is lehet rosszul használni. Már most lehet látni, hogy az MI a „tudattalan” felhasználók kérdései közül többet tud begyűjteni, mint a tudatos felhasználókéból, és ez eltolódást okoz. Mi következik mind ebből? Jó kérdéseket kell(ene) tudni föltenni! Nem az a jó kérdés, hogy az MI elveszi-e majd a munkánkat. Lássuk be: ha valaki holnaptól napi 20 perc munkával ugyanakkora jövedelemre tud szert tenni, mint ma a 8 órás munkaidő alatt, nem fog ragaszkodni az egész napos munkához. Az eddigi mennyiségi, hatékonytalan növekedés helyett gyors, adattámogatott, hatékony együttműködést kell kialakítani.

Rab Árpád a mesterséges intelligencia fő ágenseit egy látványos gondolatterképben ábrázolva fejezte be előadását. Az társadalmi, humán érdekek által vezérelt MI bemeneti oldalán a hiteles, minőségi adatok, a társadalmi érdekek, a holisztikus megközelítésű üzleti érdekek állnak, a megvalósulás során pedig a fő vezérelv a társadalmi érdekek mentén érvényesülő szabályozás és etika.

*

Az immár negyedszer megrendezett konferencia az évek során egyre népszerűbbé vált. Idén olyan sok előadó jelentkezett, hogy az NKE Oktatási Központjában a plenáris ülést követően közel **60 előadás hangzott el** a következő fő témák-

ban meghirdetett 15 szekcióban: lét-kérdések; az ember személyisége, pszichéje, adatai, gyereke, munkája, szellemi alkotása, véleménye, vitái; az

ember a digitális államban; ember-adat-ellenőrzés; reguláció; jog és technológia; rendészet, valamint környezet.

Dr. Tószegi Zsuzsanna

Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar,
Könyvtár- és Információtudományi Intézet

Hivatkozások

Az itt következő források nem az előadóktól származnak, azokat a szerző a további tájékozódás megkönnyítése érdekében közli.

- 1 Krauthammer, C. *Kasparov: Deep Blue funk. Kasparov wrestles a machine. Civilization hangs in the balance*, In: Times, Feb. 26, 1996. Elérhető: <https://content.time.com/time/subscriber/article/0,33009,984175,00.html>
- 2 Magyar Katolikus Püspöki Konferencia, *Ferenc pápa beszéde a Pázmányon*, Elérhető: <https://ferenc2023.hu/hu/informacio/ferenc-papa-beszede-a-pazmanyon>
- 3 Kugler, P. *A szentimentelemzés alapjai I.: áttekintés és szövegelemzés*, Nemzeti Közszerzői Egyetem, Elérhető: <https://www.ludovika.hu/blogok/cyberblog/2022/06/22/a-szentimentelemzes-alapjai-i--attekintes-es-szovegelemzes/> *A szentimentelemzés alapjai II.: multimodális elemzés*. Elérhető: <https://www.ludovika.hu/blogok/cyberblog/2022/06/22/a-szentimentelemzes-alapjai-ii--multimodalis-elemzes/> *A szentimentelemzés alapjai III.: kihívások és dilemmák*. Elérhető: <https://www.ludovika.hu/blogok/cyberblog/2022/06/22/a-szentimentelemzes-alapjai-iii--kihivasok-es-dilemmak/> (Mindhárom bejegyzés dátuma: 2022. június 22.)
- 4 A NAIH elnöke sem a bank nevét, sem a bírság összegét nem említette. Az esetről a következő cikk tudósít: Koi Tamás: Hanganalízis miatt büntettek 250 millióra egy hazai bankot, 2022. április 5. Elérhető: <https://www.hsw.hu/hirek/64480/naih-mi-mesterseges-intelligencia-birsag-bank-ugyfelszolgalat-hangfelvetel-elemzes.html>
- 5 IT Business, *Megvan az első ország, ahol betiltották a ChatGPT-t*, 2023. március 31. Elérhető: <https://itbusiness.hu/technology/security/tiltotta-valt-a-chatgpt-olaszorszagban/>
- 6 Az EU Tanácsa, *Adatmegosztási jogszabály: a tagállamok megállapodtak a méltányos adathozzáférésre és adatfelhasználásra vonatkozó közös álláspontról*, 2023. március 24. Elérhető: <https://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2023/03/24/data-act-member-states-agree-common-position-on-fair-access-to-and-use-of-data/>
- 7 Az EU Tanácsa, *Jogszabály a mesterséges intelligenciáról: a Tanács szorgalmazza az alapvető jogokat tiszteletben tartó, biztonságos mesterséges intelligencia előmozdítását*, 2022. december 6. Elérhető: <https://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2022/12/06/artificial-intelligence-act-council-calls-for-promoting-safe-ai-that-respects-fundamental-rights/>
- 8 Jogászvilág, *Az EU elfogadta az AI Act tervezetét, ami a ChatGPT jellegű MI-re vonatkozó szerzői jogi szabályokra is kitér*, 2023. április 28. Elérhető: <https://jogaszvilag.hu/napi/az-eu-elfogadta-az-ai-act-tervezetet-ami-a-chatgpt-jellegu-mi-re-vonatkozo-szerzoi-jogi-szabalyokra-is-kiter/>
- 9 Szanyi, M. *Műszaki fejlődés és hosszú távú gazdasági ciklusok*, MTA, Elérhető: https://mta.hu/tudomany_hirei/muszaki-fejlo-des-es-hosszu-tavu-gazdasagi-ciklusok-108323
- 10 The Atlantic, *100 Years Ago in Photos: A Look Back at 1922.*, Elérhető: <https://www.theatlantic.com/photo/2022/09/photos-of-1922/671430/>
- 11 The Public Domain Review, *A 19th-Century Vision of the Year 2000*, Elérhető: <https://publicdomainreview.org/collecti-on/a-19th-century-vision-of-the-year-2000> [Jean-Marc Côté és más francia grafikusok munkái]